

An abstract painting by Marthe Donas, featuring a complex composition of overlapping, curved, and angular shapes in a rich palette of reds, blues, yellows, and greys. The forms suggest architectural elements or organic structures, with some areas appearing to be draped or layered. The overall effect is one of dynamic tension and spatial ambiguity.

MMSKA

DONAS, ARCHIPENKO & LA SECTION D'OR BETOVEREND MODERNISME

© Marthe Donas Foundation, Gent, 2025, Yale University Art Gallery, Gift of Collection Société Anonyme

BETOVEREND MODERNISME

Donas, Archipenko & La Section d'Or. *Betoverend modernisme* voert je mee naar Parijs en Nice, waar Marthe Donas en Alexander Archipenko tussen 1916 en 1920 samen kunstgeschiedenis schrijven. Als herontdekte kunstenaarskoppel verkennen ze de grenzen van vorm en kleur. Deze tentoonstelling toont hun kruisbestuiving én de betoverend kleurrijke kunst tussen kubisme en abstractie van hun vrienden van La Section d'Or. Geen op zichzelf staande revolutie, maar een veelstemmige vernieuwing, die ze samen tonen in de invloedrijke artistieke steden van Europa.

Negen jaar na haar solotentoonstelling in MSK Gent (2016) plaatst deze expo Donas opnieuw waar ze thuishoort: in de internationale context waarin ze als vrouwelijke kunstenaar floreerde, vernieuwde, en haar stempel drukte op het vroege modernisme.

© Marthe Donas Foundation, Gent, 2025, Marthe Donas, *Stilleven*, inv.nr. 2948, foto: Hugo Maertens, Koninklijk Museum voor Schone Kunsten Antwerpen – Collectie Vlaamse Gemeenschap

Marthe Donas wil één ding: schilderen. Dat is geen vanzelfsprekende droom in een Antwerps bourgeoisgezin. Ze neemt een radicale beslissing. In plaats van haar familie te vergezellen in Nederland, trekt ze in 1916 na een tussenstop in Dublin, naar Montparnasse in Parijs. Alleen, terwijl volop Wereldoorlog I woedt. In de kunsthottspot van het Westen ontdekt ze een nieuwe wereld: die van het kubisme. André Lhote leert haar hoe je verschillende perspectieven tegelijk op een plat vlak kunt weergeven. Hij spreekt over het 'visueel rijmen van vormen', over ritme en harmonie als bouwstenen van een schilderij. Het KMSKA bezit *Stilleven* uit 1917, wat Donas zelf als haar eerste geslaagde kubistische werk noemde. Het is een mooie tentoonstellingsopener.

© 2025 Estate of Alexander Archipenko / SABAM Belgium, 2025, Saarlandmuseum – Modeme Galerie

EEN BESLISSENDE ONTMOETING

Geldgebrek doet Donas in 1917 uitwijken naar Nice, in het kielzog van een rijke dame aan wie ze tekenlessen geeft. Veel avant-gardisten waren uitgeweken naar de Franse badstad, zoals Amedeo Modigliani. Ook Alexander Archipenko. De Oekraïense kunstenaar heeft dan al een revolutie in de beeldhouwkunst ontketend. Op cruciale plekken, zoals de torso en het hoofd, laat hij in zijn menselijke figuren openingen onder het motto: een leegte is een volume. Zijn sculpturen combineren holle en bolle vormen, en vooral beweging. Hij brengt opnieuw kleur in de beeldhouwkunst, maar door zijn geometrische vormen in polychroom hout en gebruik van metaal lijken de werken rechtstreeks uit de toekomst te komen. Met Modigliani deelt hij een zin voor elegantie. Tegelijk is Archipenko een geboren netwerker en zelfpromotor die alleen of in groep tentoonstelt van Parijs en Duitsland tot New York. Zijn werk refereert naar het kubisme, maar krijgt ook weerklank bij de Italiaanse futuristen en de Dada-kunstenaars. Kortom, de bezielde Archipenko is van alle markten thuis wat zijn dynamische topstukken als *Gondelier* en *Stappende vrouw* bewijzen.

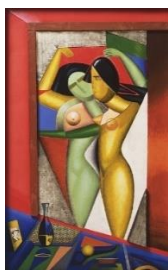

© Marthe Donas Foundation, Gent, 2025, Ikeda Museum of 20th Century Art, Shizuoka

Archipenko's charisma heeft een aantrekkingskracht op Donas. Omgekeerd zal haar talent in Nice zijn opgevallen. Een jaar lang delen ze een atelierruimte, op zijn uitnodiging. Het moet een magische periode zijn geweest, ver weg van de oorlog, en alleen experimenteren. Samen zoeken ze naar manieren om vorm, volume en kleur te verzoenen. Archipenko ontwikkelt er zijn 'sculpto-schilderijen': kubistische collages in 3D, opgebouwd uit reliëf, semi-reliëf en geschilderde vlakken. Hij daagt de kijker uit met een visueel raadsel: wat is fysieke vorm en wat is geschilderde illusie? Je kan het zelf ervaren met het topstuk *Twee vrouwen* dat uit Belgrado komt.

Donas leert én innoveert. In haar stilleven verwerkt ze kant, zijde, zand en schuurpapier. Ze brengt objecten en figuren tot leven met cilindrische vormen, schaduwen en subtiele kleurverlopen. Haar vakmanschap drijft boven als ze het glanzende metaal van Archipenko's reliëfs vertaalt naar parelmoeren kleuren. Ze vindt zelfs een alternatief voor Archipenko's geliefde lege ruimtes. Zoals vele modernisten vinden ze elkaar in het thema van de dans, de ultieme manier om figuren in beweging te verbeelden. Speciaal uit Japan komt een uitzonderlijk grote dansende figuur van Donas, die meestal op kleine schaal werkte. Het werk, dat in 2016 nog als verloren gold, dook op tijdens het voorbereidende onderzoek voor *Betoverend modernisme*.

In december 1919 stelt Donas voor het eerst solo tentoon in Genève. Onder het pseudoniem 'Tour d'Onasky', snel afgekort tot 'Tour Donas', promoot Archipenko haar als zijn topleerling bij zijn Europese netwerk dat strekt tot Berlijn en Italië. Zijn aanbeveling staat gelijk als een 'golden ticket' in de avant-gardewereld. Naar de maatstaven van vandaag klinkt het vreemd: vrouwen die onder een mannelijke of androgynse naam exposeren omdat ze 'te goed' zijn. Maar in de context van toen bood het pseudoniem ook kansen. Het gaf Donas de ruimte om haar onmiskenbare talent te ontplooiën zonder op de vooroordelen te botsen die bestaan rond vrouwelijke kunstenaars. Een criticus van *La Feuille* noteert verrast: 'Er zit een charme in het werk van Tour Donas die we niet gewend zijn van schilders van zijn (sic) school... een soort zachte schroom, die een vrouwelijke gevoeligheid lijkt te onthullen.' Haar sensuele kleurenpalet van roze, grijs, lichtgroen en parelmoer valt op. Het zou niet de laatste keer zijn dat haar juweelachtige kleuren en golvende lijnen worden geprezen als subtiel feminien binnen een voornamelijk door mannen geleid circuit.

© 2025 Estate of Alexander Archipenko / SABAM Belgium, 2025, Philadelphia Museum of Art; Gift of Christian Brinton, 1941-79-119

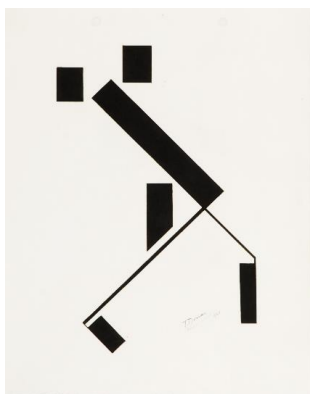
LA SECTION D'OR: EEN INTERNATIONAAL MODERNISME

Archipenko en Donas werken aan het idee om La Section d'Or na de oorlog nieuw leven in te blazen, naar de Parijse expo uit 1912 die het kubisme op de kaart zette. Op 2 maart 1920 zetten Archipenko, Albert Gleizes en Léopold Survage in Parijs de krijtlijnen uit. Geen stijldwang, wel een gedeeld engagement. Tentoonstellen zonder tussenkomst van handelaars, samenwerken over de grenzen heen. Donas neemt plaats in het comité voor buitenlandse tentoonstellingen, samen met onder meer Theo van Doesburg. De groep stelt een internationale tentoonstelling samen die langs Parijs, Nederland, Brussel, Genève, en Rome trekt. Bij die groepstentoonstellingen is Donas niet bang om van zichzelf het meeste werk te tonen. Zij het nog steeds als Tour Donas.

© SABAM Belgium, 2025, Dansmuseet, Stockholm

De deelnemerslijst leest als een *who's who* van de Parijse avant-garde, met veel Slavische artiesten: van Louis Marcoussis, Fernand Léger, Serge Férat en Piet Mondriaan tot Mikhail Larionov en František Kupka. Onder hen opvallend veel vrouwen: Natalia Goncharova, Marie Vassilieff, Jeanne Rij-Rousseau, Irène Lagut, barones Hélène d'Oettingen... en Donas. Guillaume Apollinaire zag voor de oorlog al: deze groep brengt kunst die minder dogmatisch is, kosmopolitischer, kleurrijker – bekoorlijk. *Betoverend modernisme* toont de diversiteit van deze groep, waarin het vooroorlogse, hoekige kubisme van Picasso en Braque is geslepen tot een diamant met vele facetten, elk glanzend in zijn eigen richting. In die facetten weerkaatsen de voorbodes van art deco en surrealisme. Al die schakeringen komen aan bod in de expo: in schilderijen, tekeningen, sculpturen én in de weelderige kostuums die Larionov en Goncharova ontwierpen voor Les Ballets Russes.

© Marthe Donas Foundation, Gent, 2025, FIBAC Antwerpen, foto: © Cedric Verhelst

DONAS OVER DE GRENZEN HEEN

In Berlijn, een weinig voor de hand liggende halte kort na de oorlog, stelt Donas tentoon in de legendarische galerie Der Sturm van Herwarth Walden. Dat had in duo met het werk van Archipenko moeten zijn, maar die verkiest het Russische paviljoen op de Biënnale van Venetië om zijn nieuwe werken uit Nice te tonen. Donas siert uiteindelijk alleen op de cover van Der Sturm, en stelt samen met Nell Walden tentoon. Ze komt er naar buiten met haar *shaped paintings*, schilderijen in uitgesneden vormen. Het onderwerp bepaalt de vorm, niet het kader. Zelfs Archipenko blijft meestal binnen de contouren van zijn lijsten. Later wordt de officiële primeur van dit kunsttype toegeschreven aan László Peri, die toen in Berlijn verbleef, maar Donas was hem net voor. Heeft hij haar werk gezien? In ieder geval: Donas' naam is gevestigd, in het buitenland althans. In België weet nauwelijks iemand wie ze is. Toch is ze wél de eerste Belgische kunstenaar die na de oorlog tentoonstelt bij Der Sturm.

© Marthe Donas Foundation, Gent, 2025, Koninklijke Musea voor Schone Kunsten van België (Brussel), foto: J. Geleyns

Ondertussen moet er een eind gekomen zijn aan de relatie tussen Donas en Archipenko. Door het werk van andere Sectionleden zoals Gleizes en Léger te zien, gaat ze haar composities vlakmatiger indelen, zonder enige illusie van diepte, weg van de volumes van Archipenko. Donas wil altijd vooruit, altijd iets nieuws ontdekken en raakt meer en meer geboeid door abstractie. De pleidooien van Van Doesburg en zijn De Stijl-kringen spelen daarin mee. *Betoverend modernisme* is één van de zeldzame gelegenheden om werk van Mondriaan naar het KMSKA te halen.

Archipenko verhuist ondertussen naar Berlijn en trouwt later met de Duitse beeldhouwster Angelica Forster.

Donas neemt samen met de rest van La Section d'Or deel aan de *Exposition internationale d'art moderne* in Genève in 1920, waar landgenoten als Jozef Peeters en René Magritte België vertegenwoordigen. Terwijl de Volkenbond wordt opgericht om vrede te waarborgen, tonen 369 kunstenaars uit 24 landen dat kunst kan verbinden over grenzen heen. Heel Donas' traject, van Montparnasse tot Nice, van kubisme tot abstractie, is een zoektocht naar een universele beeldtaal. Een manier om verbondenheid tastbaar te maken. Een ambitie die vandaag nog steeds nazindert.

© Succession René Magritte - SABAM Belgium, 2025, Collectie Mu.ZEE Oostende – Collectie Vlaamse Gemeenschap. Foto door Steven Decroos

MODERNISTISCH NAJAAR IN HET KMSKA

In 2025 verbinden we kubisme, abstracte kunst en surrealisme tot een modernistisch najaar. Met futuristisch werk van René Magritte in *Betoverend modernisme* slaan we de brug naar onze eigen tentoonstelling *René Magritte. La ligne de vie* (15 november 2025 – 22 februari 2026). Wanneer La Section d'Or in 1925 voor het laatst als groep naar buiten treedt – zonder werk van Donas – heeft het surrealisme intussen het voortouw genomen. Abstracte kunst is niet verdwenen, maar moet tijdelijk een stap opzijzetten. In het najaar van 2025 worden het twee zijden van een munt.

KORTE BIO'S

Marthe 'Tour' Donas (1885 – 1967) is een Belgische kunstenares, geboren in Antwerpen. Ze kent haar grote doorbraak rond 1920. In deze periode wordt haar werk internationaal getoond en staat ze aan de top van de Europese avant-gardes. Ze studeert bij de kubist André Lhote en associeert zich vanaf 1917 in Nice met kunstenaars als Alexander Archipenko en Amedeo Modigliani. Op die manier is ze een belangrijke schakel in de netwerken van de tussenoorlogse modernisten. Haar schilderijen van die periode leunen duidelijk aan bij het kubisme, maar zijn kleurrijker dan de werken van Picasso en Braque en spelen op subtiële wijze met diepte en textuur. Eén van haar grote innovaties is de *shaped painting* waarmee ze vooroploopt op kunstenaars als Peter Laszlo Peri en de Amerikaanse minimalisten. Later worden haar werken vlakker. Dat is wellicht de invloed van haar contacten bij De Stijl. Hoewel ze vanaf de jaren 1930 bekendheid verliest, is Donas' rol als pionier van de abstractie onmiskenbaar.

Alexander Archipenko (1887 – 1964) is een Oekraïense beeldhouwer, geboren in Kiev. Hij geldt samen met Constantin Brancusi als de belangrijkste beeldhouwer van de vroege twintigste eeuw. Nog vóór de oorlog, neemt hij mee deel aan het Salon des Indépendants en het Salon de la Section d'Or, waar de kubisten schandaal en faam creeëren. Hij is een uitmuntend netwerker. Zo speelt hij een verbindende rol tussen de kubisten, de Italiaanse futuristen, de Russische constructivisten en later ook het Nederlandse De Stijl. Zijn werken verbinden evengoed die verschillende invloeden. Ze spelen met vormen en facetten zoals de kubisten, maar behouden het gevoel voor beweging van de futuristen. De negatieve ruimte is een actief component in zijn beeldhouwwerk. Daarmee beïnvloedt hij een volgende generatie kunstenaars als Barbara Hepworth en Henry Moore.

